

ტურიზმის როლი აჭარის ეკონომიკის ტრანსფორმაციაში

გიორგი ხომერიკი

(ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ვახუშტი ბაგრატიონის გეოგრაფიის ინსტიტუტი)

რეზიუმე: განხილულია გარდამავალ პერიოდში აჭარის ეკონომიკის დარგობრივი და ტერიტორიული სტრუქტურის ტრანსფორმაციის გეოგრაფიული საკითხები. დახასიათებულია ტურიზმის, როგორც აჭარის თანამედროვე ეკონომიკის წამყვანი დარგის, მდგომარეობა, განვითარების პოტენციალი, პერსპექტივები და პრობლემები.

საკვანძო სიტყვები: აჭარის ეკონომიკის ტრანსფორმაცია; ტურიზმი; ტურისტული ცენტრები.

შესავალი

აჭარის ეკონომიკის დარგობრივი და ტერიტორიული სტრუქტურა XIX საუკუნის მეორე ნახევრიდან ყალიბდებოდა და ძირითადად ბათუმის ხელსაყრელ საზღვაო მდებარეობასა და ბათუმის პორტის ფუნქციონირების შესაძლებლობებზე იყო დაფუძნებული. როგორც ცნობილია, 1878–1886 წლებში ბათუმის ნავსადგური პორტო-ფრანკოს, ანუ თავისუფალი პორტის, სტატუსით სარგებლობდა და, შესაბამისად, გათავისუფლებული იყო საექსპორტო და საიმპორტო გადასახადებისაგან. ამ პერიოდშივე დაიწყო ბათუმის პორტმა ბაქოს საბადოდან გადმოზიდული ნავთობისა და ნავთობპროდუქტების ექსპორტი, რისთვისაც 1883 წლისათვის გაყვანილ იქნა ბაქო-ბათუმის რკინიგზა.

მომდევნო წლებში ნავთობის ექსპორტის გაზრდამ განაპირობა ქალაქის ნავსადგურის რეკონსტრუქცია (1897 წ.) და ბაქოდან ბათუმამდე ნავთობის მილსადენის გაყვანა (1907 წ.), რომელიც 1931 წელს უფრო ფართო ნავთობსადენად გადაკეთდა. ქალაქში განვითარდა ნავთობის ტრანსპორტირებასა (კასრების და კონტეინერების წარმოება) და გადამუშავებაზე სპეციალიზებული საწარმოები. როგორც ცნობილია, ამ სფეროში არსებული ყველაზე დიდი საწარმო – ბათუმის ნავთობგადამამუშავებელი ქარხანა 70 წლის განმავლობაში (1929 – 1999 წწ.) ფუნქციონირებდა.

XX საუკუნეში აჭარის ეკონომიკის დარგობრივი სტრუქტურა მნიშვნელოვნად დივერსიფიცირდა. კერძოდ, სოფლის მეურნეობა ძირითადად მასობრივი პროდუქტების – ციტრუსებისა და ჩაის წარმოებაზე გადავიდა; შეიქმნა მრეწველობის ისეთი დარგები, როგორცაა ენერგეტიკა (აჭარისწყლის ჰესი), მანქანათმშენებლობა, ფარმაცოქიმია, მსუბუქი, კვებისა და ადგილობრივი მრეწველობა; დაიწყო ხე-ტყის დამუშავება და საშენი მასალების წარმოება.

რეკრეაციასთან დაკავშირებულ საქმიანობას თავიდან ეკონომიკური ფუნქცია არ ეკისრებოდა, თუმცა აჭარის თავისებური და მრავალფეროვანი ბუნების პოტენციალი ადრინდელე იქნა შემჩნეული. ცნობილია, რომ აჭარის ზღვისპირა ზოლს სულ უფრო

ხშირად ირჩევდნენ იმპერიის მოხელეები საკუთარი აგარაკების მოსაწყობად. პირველ მსოფლიო ომამდე მარტო ციხისძირში ასამდე აგარაკი და ორი სასტუმრო იყო [1]. ჩაქვში მცხოვრებ ერთ-ერთ ასეთ მოაგარაკე მეჩისლავ დ'ალფონსთანაა დაკავშირებული ამ რეგიონში უცხო მცენარეების შემოტანა და მოშენება, რაც შემდგომ საფუძვლად დაედო ბათუმის ბოტანიკური ბაღის გაშენებას. ამ ბაღს კი საფუძველი 1912 წელს პროფესორ ანდრეი კრასნოვის ინიციატივით ჩაეყარა. საზღვაო რეკრეაცია პოპულარული გახდა საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის არსებობის წლებში (1918–1921 წწ.). ცნობილია, რომ ამ პერიოდში ბათუმში რამდენიმე საზოგადოებრივი პლაჟი იყო გახსნილი.

საბჭოთა პერიოდში ზღვისა და მთისწინეთის კლიმატური და ბალნეოლოგიური რესურსების გამოყენებამ იდეოლოგიური დანიშნულება შეიძინა – შეიქმნა კურორტების მთელი სისტემა, რომელიც მშრომელების მკურნალობისა და დასვენების საქმეს უნდა მომსახურებოდა. სწორედ მაშინ გადაიქცა კურორტებად ბათუმი, ქობულეთი, მახინჯაური, ციხისძირი, მწვანე კონცხი, ბეშუმი (ერთადერთი მთის კურორტი აჭარაში). კურორტებისაგან დამოუკიდებლად ვითარდებოდა ტურიზმი, რომელსაც ძირითადად ქვეყნათმცოდნეობითი ფუნქცია ჰქონდა. პირველი ტურისტული ბაზა აჭარაში 1930 წელს შეიქმნა. შემდგომ მას კიდევ ოთხი დაემატა. 1980-იანი წლებისათვის საკურორტო დაწესებულებების საერთო რაოდენობამ 25-ს, საწოლების საერთო რაოდენობამ კი – 2150-ს მიადწია, ტურბაზების საერთო ტევადობა 7000 საწოლს აღემატებოდა [2]. დამსვენებლებისა და ტურისტების განთავსებაში მნიშვნელოვან როლს ასრულებდა კერძო სექტორი, რომელიც რამდენიმე ათეულ ათას არაორგანიზებულ დამსვენებელს იღებდა ყოველწლიურად.

ამ პერიოდში აჭარის ზოგიერთ არეალში სასაზღვრო რეჟიმი მოქმედებდა, რის გამოც ტურიზმის განვითარებისათვის მნიშვნელოვანი ტერიტორიები (გონიო-სარფის ზონა და საზღვრისპირა მთიანეთი) ადგილობრივი ტურისტებისთვისაც ჩაკეტილი იყო. მიუხედავად ამისა, XX საუკუნეში რეკრეაციული ფუნქცია აჭარის ეკონომიკის სპეციალიზაციის ერთ-ერთ ძირითად დარგად გადაიქცა.

საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ ტურისტულ-რეკრეაციულ საქმიანობას გამოეცალა ძველი იდეოლოგიური, ეკონომიკური და ფინანსური საფუძველი. ამას დაერთო მძიმე პოლიტიკური და სოციალურ-ეკონომიკური მოვლენები: სამოქალაქო დაპირისპირება, ომი აფხაზეთსა და შიდა ქართლში, სამრეწველო და სასოფლო-სამეურნეო საქონლის გასაღების ძველი ბაზრების დაკარგვა, სახელმწიფოსა და მოსახლეობის შემოსავლების მკვეთრი შემცირება და სხვ. ისევე როგორც მთელი ქვეყანა, აჭარაც ეკონომიკური ურთიერთობების არსებითი ცვლილებების აუცილებლობის წინაშე აღმოჩნდა. ეს იმ პირობებში, როდესაც საბაზრო ურთიერთობების არც გამოცდილება, არც ცოდნა და არც საკმარისი ფინანსური რესურსი არსებობდა; ამიტომაც დაქვეითდა წარმოების თითქმის ყველა მნიშვნელოვანი დარგი – მუშაობა შეაჩერა ბათუმის ნავთობგადამამუშავებელმა ქარხანამ, ფაქტობრივად გაჩერდა გემთსაშენი ქარხანა, რომელიც მცირე კატარღების წარმოებაზე იყო დასპეციალებული; მძიმე მდგომარეობაში აღმოჩნდა ციტრუსების და ჩაის წარმოება. ეს პროცესები ტურიზმზეც ნეგატიურად აისახა – იკლო დამსვენებელთა და ტურისტთა ნაკადმა, მოიშალა კურორტების მართვისა და დაფინანსების სისტემა, სერიოზულად დაზიანდა სანატორიუმების, პანსიონატების, დასასვენებელი სახლების, ტურბაზების მატერიალურ-ტექნიკური საშუალებები და ინფრასტრუქტურა. მიუხედავად ნეგატიური პროცესებისა, შემცირდა, მაგრამ გარკვეულ დონეზე შენარჩუნდა მოთხოვნა აჭარის კურორტებსა და ტურისტულ ცენტრებზე, რამაც მნიშვნელოვნად შეუწყო ხელი ტურიზმის სექტორის გადარჩენას. ტურისტულ-რეკრეაციული საქმიანობის შენარჩუნების საქმეში მთავარი როლი შეასრულა საშუალო და მცირე ბიზნესმა. კერძო მეწარმეებმა მოახერხეს შექმნილ პირობებთან ადაპტაცია და დაიწყეს განვითარების გზების ძიება.

ძირითადი ნაწილი

ტურიზმის როლი აჭარის ეკონომიკაში, ასევე ამ რეგიონში ტურიზმთან დაკავშირებული პრობლემები ნაკლებადაა შესწავლილი. სპეციალურ ლიტერატურაში ინფორმაცია ამ საკითხების შესახებ შედარებით მწირია და ფრაგმენტული. აღნიშნული პრობლემების კვლევა მეტად საინტერესოა როგორც ეკონომიკის ტრანსფორმაციის, ასევე ადგილობრივი თავისებურებებისა და ტურიზმის ტერიტორიული სტრუქტურის ცვლილებების შესწავლის თვალსაზრისით.

XXI ათასწლეულის დასაწყისშივე აჭარაში გამოიკვეთა ეკონომიკის ზრდის ტენდენცია. 2006–2014 წლებში ავტონომიურ რესპუბლიკაში შექმნილი მთლიანი დამატებითი ღირებულება 2.8-ჯერ გაიზარდა. საშუალო წლიურმა ზრდამ 22 % შეადგინა [3]. ძირითადი წვლილი ამ ზრდაში მიუძღვის ტურიზმს, რომელიც ამჟამად ეკონომიკის ყველაზე დინამიკურად განვითარებადი დარგია. ტურისტების ნაკადი ყოველწლიურად იზრდება. აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის ტურიზმისა და კურორტების დეპარტამენტის 2016 წლის 8 თვის მონაცემებით, აჭარაში უცხოელი ტურისტების რაოდენობა წინა წელთან შედარებით 11,3 %-ით გაიზარდა. სასტუმროებისა და სასტუმროს ტიპის დაწესებულების მომსახურებით ამავე პერიოდში თითქმის ნახევარმა მილიონმა ადამიანმა ისარგებლა. შესაბამისად გაიზარდა ტურიზმის სექტორის შემოსავლებიც.

რეგიონის ეკონომიკის ზრდის ძირითადი ფაქტორი კაპიტალდაბანდებათა შემოდინებასთანაა დაკავშირებული. 2009–2015 წლებში აჭარაში 714,3 მლნ ლარის უცხოური ინვესტიცია განხორციელდა. ბოლო ხუთი წლის (2011–2015 წწ.) განმავლობაში ინვესტიციების რაოდენობა თითქმის 148 მლნ ლარით გაიზარდა, ხოლო საშუალო წლიურმა ზრდამ 30 მლნ ლარი შეადგინა [3].

ტურისტების რაოდენობის და განსაკუთრებით ამ სფეროში ინვესტიციების ზრდა ყველაზე მეტად ბათუმის ტურისტულ სექტორზე აისახა. ბოლო წლებში აქ აიგო მაღალი კლასის, მათ შორის მსოფლიოში ცნობილი ქსელების რამდენიმე დიდი სასტუმრო. ტურიზმის ეროვნული ადმინისტრაციის მონაცემებით, ბათუმში 2015 წელს 72 სასტუმრო და განთავსების სხვა ობიექტი იყო. სასტუმროთა შორის სიდიდით გამოირჩევა: პილტონი (494-საწოლიანი), შერატონი (400-საწოლიანი), რედისონი (336-საწოლიანი), ინტურისტი (300-საწოლიანი).

განთავსების ობიექტთა რაოდენობითა და სიმძლავრით აჭარა ქვეყნის ერთ-ერთი მოწინავე რეგიონია (იხ. ცხრილი). მოსახლეობის ბოლო (2014 წ.) აღწერის მიხედვით, რეგიონის წილი ქვეყნის მოსახლეობის საერთო რაოდენობაში 9,07 %-ია, მაშინ როდესაც მისი წილი განთავსების ობიექტებში საწოლების რაოდენობის მიხედვით 20,15 %-ია, ანუ ქვეყანაში ფუნქციონირებადი ყოველი მეხუთე სასტუმრო აჭარაში მდებარეობს.

მარტო 2016 წელს აჭარაში გაიხსნა 4 სასტუმრო, რომელთაგან სამი, Castello Mare (172-საწოლიანი – ციხისძირში), Euphoria (180-საწოლიანი – ბათუმში) და ერა პალასი (195-საწოლიანი – გონიოში) შეიძლება მსხვილ სასტუმროებს მივაკუთვნოთ.

განთავსების საშუალებებში ინვესტირების ტენდენცია დაჩქარებული ტემპით გრძელდება. აჭარაში მშენებლობის პროცესშია 20 სასტუმრო, მათ შორისაა: Courtyard Marriott, Rooms Hotel, Babylon Tower, Best WESTERN VIB, Swissotel, Le Meridien, Princess Hotel, Titanic Hotel Apartments, Interstate Hotels and Resorts, Pulmann Hotels & Resort, Hotel Kempinski. ყველა მათგანი მსხვილი სასტუმროა; აქედან შვიდი 300-საწოლიანზე დიდია. მშენებარე სასტუმროებიდან 19 ბათუმში შენდება, ხოლო ერთი – მწვანე კონცხზე. მათი მშენებლობის დასრულება 2017–2019 წლებშია დაგეგმილი [4].

განთავსების ობიექტების რაოდენობა საქართველოს რეგიონების მიხედვით* [4].

რეგიონი	განთავსების ობიექტების საერთო რაოდენობა	რეგიონის წილი (%)	ოთახების რაოდენობა	რეგიონის წილი (%)	საწოლი ადგილები	რეგიონის წილი (%)
სულ საქართველოში	1741	100	23921	100	55971	100
თბილისი	369	21.2	6927	29	14509	25.92
აჭარა	255	14.6	4889	20.4	11278	20.15
გურია	67	3.8	1174	4.9	3101	5.54
იმერეთი	149	8.6	1983	8.3	4635	8.28
კახეთი	159	9.1	1343	5.6	3091	5.52
მცხეთა-მთიანეთი	137	7.9	1639	6.9	4246	7.59
რაჭა-ლეჩხუმი-ქვემო სვანეთი	56	3.2	433	1.8	1272	2.27
სამცხე-ჯავახეთი	187	10.7	3161	13.2	8137	14.54
ქვემო ქართლი	19	1.1	237	1	564	1.01
შიდა ქართლი	11	0.6	79	0.3	200	0.36
სამეგრელო-ზემო სვანეთი	332	19.1	2056	8.6	4938	8.82

*აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის ტურიზმისა და კურორტების დეპარტამენტის 2016 წლის 8 თვის მონაცემები.

ნახ. 1. Castello Mare – ახალი სასტუმრო ციხისძირში

სხვა მზარდი დესტინაციებიდან (ტურიზმის გეოგრაფიული არეალებიდან) განსაკუთრებულია ზამთრის ახალი ტურისტული ცენტრი „გოდერძი“ (ზ. დ. 2200 მ), გონიო-

სარფის ზონა და დაცული ტერიტორიები. თუ საბჭოთა პერიოდში გონიო-სარფის ზონა, საერთოდ, ჩაკეტილი იყო ტურისტებისათვის, ამჟამად მჭიდროდ ათვისებულ ტერიტორიას წარმოადგენს. 2015 წლის მონაცემებით, გონიოში 104-ნომრანი და 243-საწოლიანი 7 სასტუმროა; კვარიათში – 198-ნომრანი და 535-საწოლიანი 8 სასტუმრო; სარფში – 30-ნომრანი და 99-საწოლიანი 2 სასტუმრო [4].

რაც შეეხება კურორტებს, რომლებიც ადრე საქართველოს სამკურნალო-გამაჯანსაღებელი ტურიზმის საფუძველს წარმოადგენდა, უმეტესი მათგანის აღდგენა შედარებით რთულად მიმდინარეობს. კურორტების გეოგრაფიის სპეციალისტის მ. თუთბერიძის მონაცემებით, ქვეყანაში ამჟამად ფუნქციონირებს კურორტის სტატუსის მქონე ობიექტების 45–50 %. ამ მხრივ გამოირჩევა აჭარა, სადაც თითქმის ყველა კურორტი მოქმედია. გარკვეულ გამოწვევებს წარმოადგენს მწვანე კონცხი, რომლის ძველი სამკურნალო და განთავსების ობიექტების მატერიალურ-ტექნიკური ბაზა მოშლილია და მხოლოდ მცირერიცხოვანი საოჯახო სასტუმროები და სასტუმრო სახლები მუშაობს.

ტურიზმის ასეთი დინამიკური ზრდა მასტიმულირებელ ზეგავლენას ახდენს აჭარის ეკონომიკის სხვა დარგებზეც: ტრანსპორტზე (საზღვაო პორტი, აეროპორტი, სახმელეთო ტრანსპორტი), მშენებლობაზე, სოფლის მეურნეობაზე (საზოგადებრივი კვების მომარაგება), მომსახურების სხვა სფეროებზე. ფაქტობრივად, ტურიზმი დღეს ავტონომიური რესპუბლიკის ეკონომიკის ლოკომოტივია.

რას ეფუძნება აჭარაში ტურიზმის დაჩქარებული განვითარება თანამედროვე პირობებში? პირველ ყოვლისა დადებითად შეიცვალა მისი ეკონომიკურ-გეოგრაფიული, კერძოდ, ტურისტულ-გეოგრაფიული მდებარეობა. თურქეთის რესპუბლიკასთან საზღვრის გახსნის შემდეგ რეგიონი საერთაშორისო საავტომობილო მაგისტრალზე აღმოჩნდა, რისი წყალობითაც აჭარა საქართველოს ერთ-ერთ ძირითად საერთაშორისო ჭიშკრად გადაიქცა. საქართველოს შინაგან საქმეთა სამინისტროს საინფორმაციო-ანალიტიკური დეპარტამენტის მონაცემებით, ქვეყნის საბაჟო-გამშვებ პუნქტებს შორის ქვეყანაში შემომსვლელთა რაოდენობის მიხედვით ლიდერობს სარფის საბაჟო, რომელმაც 2015 წელს საქართველოში შემოსული ვიზიტორების 23,8 % გაატარა.

დამოუკიდებლობის მოპოვების შემდეგ ტურიზმის სტიმულირებისათვის კიდევ ერთ მნიშვნელოვან ფაქტორად იქცა გადაადგილების შეზღუდვის გაუქმება გონიო-სარფის ზონასა და აჭარის მთის არეალებში და მათი გახსნა ტურისტებისათვის.

რეგიონის ტურისტულ-გეოგრაფიული მდებარეობა მაკროდონეზე რადიკალურად შეიცვალა. ადრე ქვეყნის პერიფერიაზე მყოფ სანახევროდ ჩაკეტილ აჭარას დღეს ხელსაყრელი მდებარეობა აქვს საკუთარი ტურისტული პროდუქტის გასაღების ბაზრების მიმართ. უცხოელ ვიზიტორებს შორის ჭარბობენ ტურისტები მეზობელი ქვეყნებიდან. აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის ტურიზმისა და კურორტების დეპარტამენტის მონაცემებზე დაყრდნობით ჩატარებული გამოთვლებით, 2015 წელს აჭარაში საერთაშორისო ტურისტების 76.9 % შემოვიდა ხუთი ქვეყნიდან, ესენია: თურქეთი, აზერბაიჯანი, რუსეთი, უკრაინა და სომხეთი. შემდეგ ადგილებზეა: პოლონეთი, ისრაელი, ბელორუსი, ყაზახეთი და ლიტვა, რომლებზეც მოდის აჭარაში შემოსული ტურისტების 13,5 %. ბოლო წლებში შესამჩნევად გაიზარდა ახლო აღმოსავლეთის ქვეყნებიდან შემოსული ტურისტების რაოდენობა. აჭარის ტურიზმისა და კურორტების დეპარტამენტის 2016 წლის პირველი 8 თვის მონაცემებით, აღნიშნულ წელს 2014 წელთან შედარებით ამ ქვეყნებიდან ტურისტების რაოდენობა გაიზარდა: ირანიდან – 750 % (30468 ვიზიტორი), ისრაელიდან – 371 % (23236 ვიზიტორი), საუდის არაბეთიდან – 76 % (3270 ვიზიტორი), არაბეთის გაერთიანებული საამიროებიდან – 279 % (1483 ვიზიტორი) [5]. როგორც ჩანს, აჭარა მეზორეგიონის ერთ-ერთ ტურისტულ ცენტრად ყალიბდება.

როგორც აღვნიშნეთ, აჭარის ტურისტულ რეგიონად ჩამოყალიბების მთავარ ობიექტურ ფაქტორად ბუნების ტურისტულ-რეკრეაციული პოტენციალის თავისებურება და მრავალფეროვნება იქცა. მომავალი განვითარებაც ბუნებასა და მის რაციონალურ გამოყენებას უკავშირდება. ძირითად რესურსს წარმოადგენს ზღვა და მასთან დაკავშირებული ობიექტები – ხელსაყრელი პლაჟები, მწვანე საფარი, რბილი ტენიანი სუბტროპიკული ჰავა, რაც თავიდანვე ტურისტების მოზიდვის მთავარი ობიექტი იყო და ასეთად რჩება დღესაც. მაგრამ ამასთან ერთად დიდ და ჯერ კიდევ სათანადოდ აუთვისებელ პოტენციალს შეიცავს აჭარის საშუალო და მაღალმთიანი არეალები.

ე. დაგითაიას და ზ. სეფერთელაძის [6] მიერ შემუშავებულია აჭარის ბუნებრივ-ანთროპოლოგიური ლანდშაფტების კლასიფიკაცია, რომელიც მოიცავს სამ ძირითად კლასს – აქვალურს, ვაკისა და მთის. მთლიანობაში გამოყოფილია 13 ლანდშაფტი. მათგან ტურისტულ-რეკრეაციული საქმიანობის განვითარების რესურსებს შეიცავს ხუთი:

1. აქვალური ლანდშაფტები. ზღვისპირა აკვატორიების კომპლექსი პერსპექტიულ-რეკრეაციული, მასობრივი ტურიზმის, სპორტულ-გამაჯანსაღებელი მეურნეობისა და წყალქვეშა ფერმების (მარიკულტურების – თევზების, მოლუსკების, წყალმცენარეების და სხვ.) განვითარებისათვის;

2. ზღვისპირა ქვიშიან-ხრეშიანი დიუნური ზონულების ზ. დ. 0,5–10 მ-მდე სიმაღლის ასიმეტრიული სერები, ზოგან აბრაზიული პროცესებით, ჯანსაღი ჰავით, სუსტად ჩამოყალიბებული ალუვიური და ქვიშიან-ხრეშიანი ნიადაგებით, ფსამოფილური მცენარეულობით, საკურორტო-რეკრეაციული რესურსებით, ხელსაყრელი პლაჟით, ფიჭვნარის კორომებით;

3. ზ. დ. 30–50 მ-დან 500–600 მ-მდე სიმაღლის გორაკ-ბორცვიანი მთისწინეთის ლანდშაფტი ძლიერი ანთროპოგენური ზემოქმედებით, სახიფათო ეგზოტონამიკური პროცესებით, ჰუმიდური ჰავით, წითელმიწა და ყვითელმიწა ნიადაგებით, კულტურული მცენარეულობით, საკურორტო და ტურისტულ-რეკრეაციული რესურსებით;

4. ზ. დ. 1600 მ-დან 2100–2200 მ-მდე სიმაღლის საშუალო და მაღალი მთის ტყეთა ლანდშაფტი თხემებზე მოსწორებული ზედაპირებით, ძლიერ დანაწევრებული და დამეწყრილი რელიეფით, ნოტიო ჰავით, ღია ყომრალი გაეწრებული ნიადაგებით, წიფლნარ-მუქწიწვიანი ტყეებით, საკურორტო და ტურისტულ-რეკრეაციული რესურსებით;

5. ზ. დ. 1500–1600 მ-დან 2200–2400 მ-მდე სიმაღლის საშუალო და მაღალმთის ლანდშაფტი მთა-ხეობათა ძლიერ დანაწევრებული რელიეფით, მეწყრული და კლდე-ზვავური პროცესებით, ზომიერად ცივი ზღვიური ჰავით, გაეწრებული ღია ყომრალი ნიადაგებით, წიწვიანი ტყეების დომინანტობით, ანთროპოგენური ზემოქმედების ნიშნებით, მეცხოველეობის განვითარებისათვის ხელსაყრელი პირობებით, ზოგან საკურორტო და ტურისტულ-რეკრეაციული ადგილებით [5].

ამ ბუნებრივ-ანთროპოგენურ ლანდშაფტებში ტურიზმის განვითარების შესაძლებლობები შეფასებული უნდა იყოს არა მარტო მათი რეკრეაციული პოტენციალით, არამედ იმ საფრთხეებითაც, რომლებიც წარმოიქმნება ტურისტების ნაკადების შეუზღუდავი ზრდის, ბუნების კანონების გათვალისწინების გარეშე განხორციელებული მშენებლობისა და ზოგადად არარაციონალური ბუნებათსარგებლობის შედეგად.

პირველი სამი ლანდშაფტი ზღვასთან დაკავშირებული ტურიზმის სახეობების ძირითადი გავრცელების არეალია. აქვალური ლანდშაფტები ინტენსიურადაა ათვისებული სასტუმროების და ტურისტული მომსახურების სხვა ობიექტების ნაგებობებით. ნაპირების დაცულობის თვალსაზრისით, აქ მიმდინარე კაპიტალური მშენებლობა სერიოზულ პრობლემას უქმნის ზღვის მოქმედებას, რადგან ფერხდება მყარი მასალის ბუნებრივად განაწილება პლაჟებსა და შეღფზე. ამის შედეგად ირღვევა ბუნებრივი ბალანსი, ჩქარდება

ნაპირების ინტენსიური გამორეცხვა, პლაჟებისა და ნაპირთან ახლოს მდებარე შენობა-ნაგებობებისა და მწვანე საფრის დესტრუქციის პროცესი.

ზღვისპირა ქვიშიან-ხრეშიანი დიუნური ზვინულების ასიმეტრიული სერები ტურიზმის ბუმით გამოწვეული ინტენსიური მშენებლობის შედეგად ზემოქმედოდ განაშენიანებულ ზონად გადაიქცა. სამკურნალო-გამაჯანსაღებელი ტურიზმის შემდგომი მასშტაბური ზრდის შესაძლებლობები აქ მთელ რიგ წინააღმდეგობებს აწყდება. ბუნებრივი გარემო, სადაც აქტიური მშენებლობაა გაჩაღებული, სერიოზულადაა დაზიანებული (რელიეფი ტრანსფორმირებულია, მრავალწლოვანი ნარგავები – გაჩეხილი, ზღვის ნაპირის ბუნებრივი წონასწორობა კი – დარღვეული). შემდგომი მშენებლობა სანაპიროს ზოლში კიდევ უფრო გააუარესებს ეკოლოგიურ და გეოეკოლოგიურ ვითარებას, რაც უარყოფითად აისახება ტურიზმზე, რადგან იკარგება აჭარის სანაპიროზე ჩამოსული ტურისტების მთავარი მოხმარების პროდუქტი – ბუნებრივი გარემო.

ნახ. 2. სასტუმროებით სახეცვლილი ფერდობი სოფ. სარფში

ცალკე უნდა აღინიშნოს კლიმატის ცვლილების ტენდენცია, რომელიც სერიოზულ გამოწვევებს უყენებს ტურიზმს ზღვისპირა ზონაში. პროგნოზის მიხედვით, მომავალი ორი ათეული წლის განმავლობაში ამ ზონაში მოსალოდნელია ჰაერის საშუალო წლიური ტემპერატურის საერთო მატება 1–1,5 °C-ით, ასევე – ზეცხელი დღეების რაოდენობის ზრდა ტურისტული სეზონის პიკზე [7]. ამ პროცესებს უთუოდ მოჰყვება ტურისტების რაოდენობის კლება ყველაზე აქტიურ პერიოდში (ივლისი-აგვისტო). ამას თან ერთვის ნალექების რაოდენობისა და სიხშირის მატება შემოდგომის თვეებში [7], რაც, სავარაუდოდ, ასევე შეამცირებს ტურისტების ნაკადს.

ზღვის სანაპირო ზონამ მნიშვნელოვანწილად ამოწურა ექსტენსიური ზრდის შესაძლებლობები – კლიმატური პირობები პერსპექტივაში უარესდება, ხოლო ბუნებრივი გარემოს დაზიანება ბევრ ადგილას კრიტიკულ ზღვარს მიუახლოვდა. ასე რომ, აჭარის ტურიზმის შემდგომი განვითარების პერსპექტივა უფრო მეტად საშუალო და მაღალ მთებთანაა დაკავშირებული.

მთის არეალების ტურისტული ათვისების პროცესი ფაქტობრივად დაწყებულია. შექმნილია რამდენიმე დაცული ტერიტორია: მტირალას და მაჭახელას ეროვნული პარკები; კინტრიშისა და ქობულეთის სახელმწიფო ნაკრძალები; ქობულეთის აღკვეთილი; კინტრიშის დაცული ლანდშაფტი და გოდერძის ნამარხი ტყის ბუნების ძეგლი. ამ ობიექტების

სტატუსი ტურისტულ საქმიანობასაც ითვალისწინებს, ოღონდ განსხვავებული ინტენსიურობით. ყველაზე ფართოდ იგი დაშვებულია ეროვნულ პარკში, ყველაზე შეზღუდულად – სახელმწიფო ნაკრძალებში. დაცული ტერიტორიები სულ რამდენიმე წელია რაც ტურისტებს იღებს, ვიზიტორების მომსახურების ობიექტები და ინფრასტრუქტურა ჩამოყალიბების პროცესშია, თუმცა ვიზიტორების რაოდენობა თანდათან იზრდება. 2015 წელს მტირალას ეროვნულმა პარკმა მიიღო 21981 ვიზიტორი, ქობულეთის დაცულმა ტერიტორიებმა (ნაკრძალმა და აღკვეთილმა) – 8737, ხოლო კინტრიშის დაცულმა ტერიტორიებმა – 3758 ვიზიტორი [8].

ნახ. 3. აჭარისწყლის ხეობა ხულოს მუნიციპალიტეტში

კიდევ ერთი პერსპექტიული მიმართულებაა მთის კურორტებისა და სამთო-ტურისტული ცენტრების განვითარება. კურორტი ბეშუმში, რომელიც არსიანის ქედზე ზ. დ. 1990 მ სიმაღლეზე მდებარეობს, რამდენიმე ათეული წლის ისტორიის მქონე ობიექტია. იგი ერთგვარ ქვაბულშია მოქცეული და ტერიტორიული ზრდის შესაძლებლობები არ გააჩნია. ამ კურორტის განვითარება სივრცითი დაგეგმარების ოპტიმიზაციით, განაშენიანებისა და ინფრასტრუქტურის (გზები, წყალმომარაგება, კანალიზაცია, კომუნიკაციის თანამედროვე საშუალებები – WI-FI და სხვ.) მდგომარეობის გაუმჯობესების გზით უნდა წარიმართოს.

ზ. დ. 2000–2200 მ სიმაღლეზე, გოდერძის უღელტეხილის სიახლოვეს მდებარე ტურისტულ ცენტრ „გოდერძის“ (გაიხსნა 2014 წელს) სპეციალიზაციაში პრიორიტეტულია სამთო-სათხილამურო მიმართულება. ამ ტურისტული ცენტრის ყველაზე დიდი პრობლემაა რთული მისადგომობა ზამთრის სეზონში – დიდთოვლობის გამო ავტომობილების მოძრაობა შეზღუდულია როგორც ბათუმიდან, ისე ადიგენიდან.

სოფ. გომარდული მდებარეობს მდ. ჭვანისწყლის ხეობაში, ზ. დ. 1250 მ სიმაღლეზე (შუახევის მუნიციპალიტეტი). ტურისტული ცენტრი აქ რამდენიმე წლის წინათ შეიქმნა. აგებულია ერთი ტურისტული ცენტრი რესტორნით და 4 კოტეჯი, გაყვანილია მოკლე სათხილამურო ტრასა და ფუნქციონირებს 250 მ-იანი საბაგრო გზა. „გომარდულის“ აქტიურ საქმიანობას ხელს უშლის საორგანიზაციო პრობლემები.

ნახ. 4. გომარდული – ტურისტული ცენტრი შუახევის მუნიციპალიტეტში

ლომას მთაზე, ბათუმი-ხულოს გზიდან 18 კმ-ზე, ზ. დ. 1800–2000 მ სიმაღლეზე (ქედისა და შუახევის მუნიციპალიტეტები) შექმნილია სააგარაკო ადგილი. რელიეფის დახრილობა, კლიმატური ფაქტორები (თოვლიანი დღეების საკმარისი რაოდენობა) და საავტომობილო მაგისტრალთან სიახლოვე სამთო-სათხილამურო ცენტრის განვითარების კარგ პერსპექტივას ქმნის.

ანალოგიური პერსპექტივები აქვს არსიანის ქედის დასავლეთ კალთაზე, ზ. დ. 1600 მ სიმაღლეზე მდებარე დანისპარაულს (ხულოს მუნიციპალიტეტი) და ქედებს (ხულოდან ჩრდილო აღმოსავლეთით 11 კმ, ზ. დ. 1500 მ). დანისპარაულში უკვე შექმნილია სათხილამურო სკოლა შესაბამისი სათხილამურო ტრასით და 200-მ-იანი საბაგიროთი. ამ პერსპექტიული ტურისტული ცენტრების მთავარი პრობლემა განვითარებელი ინფრასტრუქტურაა.

ნახ. 5. მესაქონლეების სეზონური დასახელება ჩირუხის მთაზე

ტურიზმის განვითარების დიდ პოტენციალს ფლობს აჭარის მთის ხეობები. ამ მხრივ, პირველ ყოვლისა, აღსანიშნავია მდინარეები: აჭარისწყალი, სხალთა, ჩირუხი, ნაღვარე-

ვისწყალი-ჭვანისწყალი. ამ მდინარეთა ხეობებში ხელსაყრელი პირობებია საოჯახო დასვენებისათვის, სათაგადასავლო, სატრეკინგო, საცხენოსნო და სააგრომობილო ტურიზმისათვის. ტურიზმის ამ სახეობების განვითარებას ხელს უწყობს განსახლების სიმჭიდროვე – ხეობათა ჰორიზონტული ზედაპირები მაქსიმალურადაა ათვისებული.

ნახ. 6. ჰესის მშენებლობის შედეგად სახეცვლილი რელიეფი მდ. სხალთის ხეობაში

მთის არეალში ტურიზმის განვითარების პერსპექტივებს ყველაზე მნიშვნელოვან საფრთხეს უქმნის ინტენსიური, ხშირად ბუნებრივი გარემოს საფრთხეების გაუთვალისწინებლად განხორციელებული მშენებლობა. განსაკუთრებით მაღალ რისკებს შეიცავს მშენებლობა მეწყერსაშიშ ფერდობებსა და მდინარეთა ხეობებში, სადაც წყალმოვარდნების საშიში უბნებია. მთის რეგიონებში ტურიზმის განვითარების ნეგატიურ ფაქტორებს შორის აღსანიშნავია აგრეთვე გააქტიურებული ჰიდროენერგეტიკული მშენებლობა აჭარის მთის მდინარეებზე. ჰესების მასშტაბური მშენებლობის შედეგად ბუნებრივი სახე ეკარგება ამ მხარის შესანიშნავ ხეობებს და ნადგურდება მდინარეთა ეკოსისტემები.

დასკვნა

გარდამავალ პერიოდში აჭარის ეკონომიკა დარგობრივი და ტერიტორიული სტრუქტურის ცვლილებებს განიცდის. ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ტენდენციაა ეკონომიკის წამყვანი დარგის – ტურიზმის როლის ზრდა, რასაც ხელი შეუწყო ტურისტულ-გეოგრაფიული მდებარეობის კარდინალურმა გაუმჯობესებამ და ინვესტიციების მასშტაბურმა განხორციელებამ.

ტურიზმის დარგობრივ სტრუქტურაში სამკურნალო-გამაჯანსაღებელი და საპლაჟო ტურიზმი (beach tourism) სულ უფრო მეტ ადგილს უთმობს საქალაქო ტურიზმს, გართობის ინდუსტრიას – ტურიზმის ისეთ სახეობებს, რომლებიც სასტუმროების საქმიანობასთანაა

დაკავშირებული; მათ გარდა მზარდი დარგებია ეკოლოგიური ტურიზმი (მოგზაურობა დაცულ ტერიტორიებში), სამთო-სათხილამურო, სათავედასავლო, სააგარაკო ტურიზმი.

მნიშვნელოვანი ძვრებია ტერიტორიულ სტრუქტურაში. საშუალო და მაღალ მთიანეთში შეიქმნა და ვითარდება ახალი ტურისტული ცენტრები: გოდერძი, ღომა, დანის-პარაული. დიდ პოტენციალს შეიცავს აჭარის მთის ხეობები.

ინვესტიციების ზრდა ტურიზმის სფეროში იწვევს ცალკეული ობიექტებისა და ტურისტულ-რეკრეაციული კომპლექსების დაჩქარებულ მშენებლობას, რასაც ხშირად ეწირება გარემოს უსაფრთხოება: სანაპიროების ბუნებრივი წონასწორობა, გრუნტის წყლების განაწილება, ტყის მასივებისა და ეკოსისტემების (მაგალითად, ფსამოფილური ეკოსისტემების) მთლიანობა, რაც გამოუსწორებელ ზიანს აყენებს თვითონ ტურიზმს.

ახალი ტურისტული ცენტრების განვითარების პროცესში არსებითად მნიშვნელოვანია გარემოს უსაფრთხოების დაცვის, ტერიტორიის ოპტიმალური დაგეგმარებისა და ინფრასტრუქტურის გამართული ფუნქციონირებისათვის აუცილებელი მოთხოვნების გათვალისწინება.

ლიტერატურა – REFERENCES – ЛИТЕРАТУРА

1. ე. კობახიძე. აჭარის ასსრ საკურორტო მეურნეობა//ვახუშტის სახელობის გეოგრაფიის ინსტიტუტის შრომები, ტ. XIX, თბ., 1962. - 37 გვ.
2. Грузия – 2000. Регионы, т. XIII. Здравоохранение. Курортное хозяйство и туризм. Тб., 1987.
3. საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის სტატისტიკური მასალები.
4. საქართველოს ტურიზმის ეროვნული ადმინისტრაციის სტატისტიკური მასალები.
5. 2015 წლის ტურისტული სტატისტიკა აჭარაში. აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის ტურიზმისა და კურორტების დეპარტამენტი. ბათუმი, 2016.
6. ე. დავითაია, ზ. სეფერთელაძე. აჭარა. წიგნში: საქართველოს გეოგრაფია. საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ვახუშტი ბაგრატიონის სახელობის გეოგრაფიის ინსტიტუტის ორტომეული. ტ. I: ფიზიკური გეოგრაფია. თბ.: მეცნიერება, 2000, გვ. 299-300.
7. კლიმატის ცვლილებასთან ადაპტაციის გზამკვლევი. USAID, თბ., 2016.
8. სსიპ დაცული ტერიტორიების სააგენტოს სტატისტიკური მასალები.

THE ROLE OF TOURISM IN THE TRANSFORMATION OF ECONOMY OF ADJARA

G. Khomeriki

(I. Javakhishvili Tbilisi State University's Vakhushti Bagrationi Institute of Geography)

Resume: There are reviewed geographical subjects of the transformation of directional and territorial structure of Adjara economy during transitional period. The article outlines current conditions, development potential, prospects and problems of tourism - a leading field of the contemporary Adjara economy.

Key words: tourism; touristic centers; transformation of economy of Adjara.

ОБЩЕСТВЕННАЯ ГЕОГРАФИЯ

РОЛЬ ТУРИЗМА В ТРАНСФОРМАЦИИ ЭКОНОМИКИ АДЖАРИИ

Хомерики Г. В.

(Институт географии Вахушти Багратиони Тбилисского государственного университета им. И. Джавахишвили).

Резюме. Рассмотрены вопросы трансформации отраслевой и территориальных структур экономики Аджарии. Охарактеризовано современное состояние, потенциал развития, перспективы и проблемы туризма – ведущей на сегодняшний день отрасли экономики Аджарии.

Ключевые слова: трансформация экономики Аджарии; туризм; туристские центры.